

KUFFART HAJNALKA

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS A NÁPOLYI BÁRÓK LÁZADÁSA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA

DISSERTATIONES

Seriem fundavit

PÁL FODOR

Redigit

ANTAL MOLNÁR

Institutum Historicum Sedis Centralis
Studiorum Philosophicorum
Budapestini, 2026

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK
ÉRTEKEZÉSEK

KUFFART HAJNALKA

MÁTYÁS KIRÁLY ÉS
A NÁPOLYI BÁRÓK LÁZADÁSA

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézet
Budapest, 2026

A kötet megjelenését az NKFIH TKP2021-NKTA-15 projekt támogatta.

© A szerző, 2026
© ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, 2026

A II. rész olasz nyelvű forrásainak átírásait és fordításait lektorálta:
Falvay Dávid

A szerző kutatásait az NKFIH TKP2021-NKTA-15 (2022–2025) és
a STARTING-25 152830 sz. (2025–2028) projektek támogatták.

ISBN 978-963-416-543-9
ISSN 2063-3742

Borítón és hátlapon: Nápoly látképe a 15. században. *Tavola Strozzi*.
Francesco Rosselli temperafestménye, 1472–1473
(San Martino Nemzeti Múzeum, Nápoly)

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás,
a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Kiadja az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja
Történettudományi Kutatóintézet
Felelős kiadó: Balogh Balázs főigazgató; Molnár Antal igazgató
Nyomdai előkészítés:
ELTE HTK Történettudományi Kutatóintézet
Tudományos Információs Osztály
Vezető: Kovács Éva
Olvasószerkesztő: Ördög Virág
Borító és tördelés: Zsigmondné Balázs Ildikó
Nyomdai munka: Prime Rate Zrt., Budapest
Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

TARTALOM

Előszó	7
Bevezetés	11
Köszönetnyilvánítás	13
I. ESEMÉNYTÖRTÉNET	
Historiográfia	17
A magyar történettudomány elbeszéléséből kirajzolódó történet	18
A történet első magyar elbeszélője, Fraknói Vilmos	18
Berzeviczy Albert és Beatrix királyné szerepe	20
A kialakult kép megszilárdul	24
A nápolyi bárók összeesküvésének olasz történeti hagyománya és forrásanyaga	28
A nápolyi bárók összeesküvése	35
A konfliktus gyökerei	37
A nápolyi bárók sérelmei	38
Ferdinánd és VIII. Ince pápa éleződő ellentéte	44
Az összeesküvés felszínre kerülése	47
Szövetségesek keresése	52
Az esztergomi érsek halála	54
Mátyás király szerepvállalása a nápolyi konfliktusban	59
Tárgyalási szakasz	59
Rossz hírek érkeznek Itáliából Mátyás bécsi udvarába	59
Egy bennfentes udvaronc: Perotto Vesach	62
Versenyfutás az esztergomi érsekségért	65
<i>Cadetti</i> – avagy a dinasztia nem elsőszülött fiúgyermekének kilátásai	66
„Non est volentis, neque currentis”	70
Bartolomeo Bresciani budai küldetése	74
Királynéi, majd királyi audienciák, és a küldetés célja	77
Egyházellenes hangulat a magyar országgyűlésen	80
Ki is az úr az országban?	85
Mátyás király személye Bresciani jelentéseiben	90
<i>Mátyás király betegsége</i>	92
<i>Mátyás és Beatrix családi körben</i>	94
Bonyodalmak a követség végén	95

TARTALOM

Mátyás király második itáliai hadjárata	101
A magyar katonai expedíció diplomáciai előkészítése	102
Mátyás dörgedelmes szózata a lázadó nápolyi bárókhoz	105
Mátyás feltételei	108
Francesco d' Aragona, a magyar csapatok itáliai felelőse	110
A kis herceg Mátyás király udvarában	111
Pletykák keresztútjában	113
Szembekerülés Altamura hercegével	117
A pugliai hadszíntér	119
A „láthatatlan légión”	124
A magyar csapatok létszáma és átkelési nehézségei	124
Ferdinánd király válasza Mátyásnak	132
Bonyodalmak a magyar katonai misszió végén	138
Összegzés	145
II. FORRÁSOK	
A 15. századi itáliai diplomácia írásbelisége	151
Levélkibocsátási gyakorlat	155
A diplomáciai irat külső és belső ismertetőjegyei	155
Beatrix királyné 1486. évi rejtjelkulcsa	157
A források kiválasztásának szempontjai	161
Szövegkiadási elvek	165
Forrásszövegek	169
Bibliográfia	317
Földrajzi- és személynévmutató	333

ELŐSZÓ

Ippolito d'Este mindössze a hetedik életévét töltötte be 1486-ban, amikor Mátyás király esztergomi érsekké nevezte ki. Ez a döntés gyakori élc tárgya a magyar irodalmi és kulturális hagyományban,¹ valamint a róla szóló szakmai diskurzusban² egyaránt. A tíz évig tartó érseksége idején keletkezett, ferrarai módszerrel felépülő adminisztrációs rendszere ritka értékes forrásanyagot jelent a késő középkori Magyarországra vonatkozóan.³ Az esztergomi számadáskönyvek kiadásának elengedhetetlen feltétele a történeti előzmények alapos vizsgálata és a kapcsolódó itáliai levelezés feltárása.⁴ Ippolito kíséretének megtervezéséről szóló, Neumann Tiborral írt közös tanulmányunk során merült fel először,⁵ hogy érdemes lenne egyben közreadni Cesare Valentini, illetve előzményeként Bartolomeo Bresciani ferrarai követek magyarországi jelentéseit egy önálló, akár kétnyelvű forráskiadványban. A levelek ugyanis annyira sok részletet foglalnak magukba, hogy egyetlen tanulmányban lehetetlen volt mindent bemutatni.

A későbbi kutatás pedig arra mutatott rá, hogy Ippolito kinevezése és Bresciani követsége szorosan összefügg a nápolyi bárók második összeesküvési mozgalmának kezdeti, legforróbb szakaszával, illetve a magyar király erre adott reakciójával, ami tágabb értelmezési kerettel szolgál a követség bemutatásához.⁶ Ezt pedig már érdemesnek látszott az eredeti források bővebb feltárása által közelebbről is körbejárni, mert tanulságos részleteket árulnak el nem

1 A forrásanyag 19. századi felfedezése és akadémiai ismertetése (Nyáry 1867., 1870–1874.) emelte be a köztudatba Ippolito d'Este történetét, és alighanem ebből sarjadtak ki az olyan alternatív feldolgozások, mint például Mikszáth Kálmán *A kis prímás* című kisregénye (1892), vagy Földes Imre és Hüvös Iván három felvonásos operettje, a *Két Hippolit*, amelyet az 1900-as évek elején nagy sikerrel játszottak a Népszínházban. Mikszáth regényéből 1955-ben még gyerekeknek szóló diafilm is készült: <http://diafilm.osaarchivum.org/public/?fs=557&search=2&page=&thumbnail=1> (Utolsó letöltés: 2025. december 21.). Legújabbán Mészöly Ágnes írt ifjúsági kalandregényt e történet alapján *A királyné violája* címmel (2020).

2 Pl. Berzeviczy 1908: 373.

3 Vö. Fügedi 1960.; Kuffart 2018.

4 2026-ban indult útjára az NKFI Alap STARTING_25 152830. számú projekt, amelynek célja, hogy az esztergomi érsekség 1486–1498 közötti számadásait sorozatszerű kiadásra előkészítse és megjelentesse, vö. Kuffart 2026b.

5 Kuffart–Neumann 2021.

6 Kuffart 2024a: 161.

csupán a magyar–nápolyi kapcsolatokról, de a korabeli magyar királyi udvarról, Mátyás király személyiségéről és döntéseinek motivációiról is.

Jelen kötet célja tehát nem elsősorban annak a megvilágítása, hogy miért lett a ferrarai herceg harmadik fiáé az esztergomi érsekség – noha a források erre is kimerítő választ adnak –, hanem annak a történetnek a bemutatása, hogy hogyan hatott a nápolyi bárók összeesküvési mozgalma a magyar uralkodóra, és az ennek hatására hozott döntései milyen következményekhez vezettek.

A kezdeti terv tehát továbbfejlődött. A kiadvány központjában továbbra is Bresciani követség áll, de kiegészült más, megítélésem szerint rendkívül izgalmas forrásokkal, amelyek a kutatás során kerültek a látóterembe. Ilyen például egy bennfentes udvari ember, Perotto Vesach a magyar királyi udvarból írt három levele,⁷ vagy Mátyás király dörgegelmes üzenete, amelyet a lázadó nápolyi főurakhoz intézett.⁸ Így állt össze apránként a jelenlegi válogatás, amelynek időbeli határa a következő követség, Cesare Valentini küldetésének kezdete (1486 június). A kötetben foglalt történet itt ugyan nem ér véget, a katonai beavatkozás 1486 novemberéig követhető nyomon, de a források szempontjából ebből a periódusból már csak egyetlen levelet emeltem be a kötetbe, amely a magyar katonák egy figyelemre méltó incidenséről számol be.⁹ Valentini küldetésének feldolgozását önálló, jóval nagyobb lélegzetű feladatnak látom,¹⁰ amibe itt nem szeretnék mélyebben belebocsátkozni, noha titkára, Giovanni Maria Parenti útinaplójának kiadásával¹¹ és magyarra fordításával¹² ezt a munkát is legalább részben elkezdtem.

A jelen kötetben összegyűjtött forrásokat igyekeztem a lehető legközelebb hozni az olvasóhoz. A fordítások elárulják, hogy a munka során elsősorban magyar olvasóközönség lebegett a szemem előtt, de a kötetben számos olyan eredeti szöveg is megjelenik most, amelynek ez lesz az első nyomtatott kiadása – elsősorban Bresciani jelentései –, így nemzetközi érdeklődésre is számot tarthat.¹³ Műfaji előzményként azokat a közelmúltban megjelent munkákat

⁷ 5., 7., 9. sz. levél.

⁸ 6. sz. levél.

⁹ 28. sz. levél.

¹⁰ Valentini 1486–1487 között írt kb. nyolcvan levelének nagyjából a fele jelent meg eddig: Dipl. eml. III. passim.; Óváry 1889: 394–397. Ezek revideált újraközlése is időszerű lenne, a követség még kiadatlan része pedig sokat hozzáttenne a korszakról kialakult eddigi ismereteinkhez.

¹¹ Kuffart 2022.

¹² Kuffart 2023.

¹³ Mindezt azért tartom szükségesnek előrebocsátani, mert napjainkban a bölcsészettudományok művelőitől egyszerre várják el a szakmailag megalapozott eredményeket, a világszínvonalú teljesítményt, a minél több angol nyelvű megjelenést és a magyar közönséghez szóló szakirodalmat. Tapasztalatom szerint idegen nyelvű publikációk esetén a szerző más olvasóközönséggel számol, és attól függően válogatja meg, hova helyezi a hangsúlyokat, mit magyaráz meg alaposabban és mit tekint közismertnek, hogy kikre számít, hogy a munkát majd olvasni fogják.

tekintettem irányadónak, amelyek egy-egy meghatározott történelmi epizódot primer források közlésére és magyar fordítására építve dolgoznak fel.¹⁴

A magyarországi középkorász szakma egyik alapkövetelménye a latin források olvasása, a középkori olasz értelmezése azonban már egyáltalán nem várható el ugyanúgy, különös tekintettel a tájnyelvi változatok formai sokszínűségére. Ez inkább az italianisztika szakterülete. Az olasz nyelvű középkori források kritikai kiadásának nincsenek olyan egységes szabályai,¹⁵ mint amilyenek a latin szövegek esetében, ezért a jelen kötet egyúttal egy módszertani kísérlet is a részemről a 15. századi olasz levelek megfelelő kiadását illetően. Bízom benne, hogy akár a találó, akár a kevésbé sikerült megoldásaim egyaránt vitaindítónak bizonyulnak majd a magyar italianisztika szakmai köreiben, és ezáltal sikerül hozzájárulnom az olasz nyelvű szövegek megjelenítésével kapcsolatos módszertan finomhangolásához.

Történettudományi szempontból a kiadvány egyfajta mélyfúrásnak tekinthető: egy viszonylag szűkre szabott időkeretet határoztam meg, az összeesküvés kipattanásától a nápolyi magyar katonai vállalkozás végéig (1485–1486), amelynek eseményeit elsősorban magyar szempontból igyekeztem felgöngyöltetni, de egyúttal az itthon kevésbé ismert itáliai folyamatokat is szerettem volna ábrázolni. A nápolyi bárók lázadásának későbbi fellángolásait jelen kötet nem tárgyalja, itt csupán a legszűkebb válságperiódus magyar vonatkozású eseményeire koncentrálok. A választott időszakot Beatrix királyné két testvérének, Giovanni d’Aragona esztergomi érseknek és Francesco hercegnek a halála foglalja keretbe.

A középkori Magyarország forrásadottságaihoz viszonyítva a nápolyi bárók összeesküvésének vizsgálatakor szinte letaglózott, hogy egy aránylag rövid történelmi epizódhoz is milyen sok levéltári anyag áll rendelkezésre. A konfliktus megmozgatta a félsziget szinte összes államalakulátát, ami olyan mértékű iratkeletkezéssel járt, hogy – minden túlzás nélkül – fél évezred óta máig témát ad az olasz történészeknek, és még mindig lehet róla újat mondani. Ahány államalakulat, ahány arisztokrata család, annyiféle iratanyag, amiből következően számos különféle olvasata lehetséges ennek a szövevényes, intrikákkal, manipulációval s nem egyszer kegyetlenséggel, erőszakkal teli konfliktussorozatnak. Már a kortárs, 15. századi történetírók is foglalkoztak az események értelmezésével, és napjainkig könyvek, doktori értekezések születnek a témában.¹⁶

A magyar szál feldolgozásával ehhez a hagyományhoz szeretnék hozzájárulni a magam szerény eszközeivel. A szakmai közönség mellett pedig titkon

14 Fedeles 2012.; Györkös 2016a.; Skorka 2020.

15 Vö. Péter 2003: 130. (A vonatkozó rész Kovács Zsuzsa munkája.)

16 Lásd a historiográfiai fejezetben elsősorban Elisabetta Scarton, Biagio Nuciforo, Luciana Petracca stb. munkáit.

remélem, hogy a fordítások és az eseménytörténeti bevezető által a korszakot kedvelő szélesebb közönség számára is sikerül izgalmas olvasmánnyal szolgálnom és egy rövid epizód erejéig bepillantást nyújtanom Mátyás király udvarába.

